

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія технічного обслуговування авіаційної техніки

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «Основи охорони праці, безпеки життєдіяльності та екології»
обов'язкових компонент
освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

***272 Авіаційний транспорт
(Аеронавігація)***

за темою № 4 - 4.1. Соціально-політичні небезпеки, їхні види та характеристики. Соціально-політичні конфлікти, тероризм.

Кременчук 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 №7

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного коледжу
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 28.08.2023 № 1

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
Харківського національного університету
внутрішніх справ з технічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 №7

Розглянуто на засіданні циклової комісії технічного обслуговування авіаційної техніки, протокол від 28.08.2023 № 1

Розробник:

1. викладач циклової комісії технічного обслуговування авіаційної техніки, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист Дерябіна І.О.

Рецензенти:

1. к.т.н., с.н.с, професор циклової комісії аеронавігації Кременчуцького льотного коледжу Харківського національного університету внутрішніх справ Тягній В.Г.

2. завідувач кафедри технологій аеропортів Національного авіаційного університету, д. т. н., професор Тамаргазін О.А.

План лекції

1. Глобальні проблеми людства.
2. Соціально-політичні конфлікти.
3. Види тероризму.

Рекомендована література:

Основна

1. Козар М.М. Основи охорони праці, безпека життєдіяльності та цивільного захисту населення: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2018.- 458 с.
2. Яким Р.С. Безпека життєдіяльності. Навч. посіб. – Львів: Видавництво "Бескид Біт", 2005. – 304 с.
3. Яремко З.М. Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник. Львів. Видавничий центр ЛНУ ім. Ів. Франка, 2005.- 301 с.

Текст лекції

1. Глобальні проблеми людства

Терміном «глобальні проблеми» (від лат. *globus* – земля, земна куля) позначаються найважливіші і настійні загальнопланетарні проблеми сучасної епохи, що торкаються людства в цілому.

Будучи наслідком (а не простою сумою) всього попереднього розвитку людства, глобальні проблеми виступають як специфічне породження саме сучасної епохи (а не минулих епох), як наслідок неприпустимої нерівномірності соціально-економічного, політичного, науково-технічного, екологічного і культурного розвитку в умовах якісно нової, своєрідної історичної ситуації. Всі глобальні проблеми сучасності взаємозалежні, взаємозумовлені, й ізольоване їх вирішення неможливе. Забезпечення подальшого економічного розвитку природними ресурсами необхідно передбачає запобігання зростаючого забруднення навколишнього середовища, оскільки це веде до екологічної катастрофи. Тому ці проблеми і називаються екологічними, і часто розглядаються як дві сторони однієї екологічної проблеми.

Глобальні проблеми характеризуються певною «ієрархією», тобто пріоритетністю одних з них стосовно інших, їхньою співвідпорядкованістю. Без'ядерний, ненасильницький світ є не тільки г вищою соціальною цінністю, але й необхідною попередньою умовою вирішення всіх інших глобальних проблем. Адже приведення в дію всього 5% нині існуючого в світі ядерного потенціалу достатньо, щоб трапилася непоправна екологічна катастрофа.

Серед них:

- запобігання світової термоядерної війни;
- подолання зростаючого розриву в рівні економічного і культурного розвитку між розвинутими індустріальними країнами Заходу і країнами, що

розвиваються, усунення економічної відсталості, голоду, злиднів і неписьменності;

- забезпечення подальшого економічного розвитку людства необхідними для цього природними ресурсами;

- подолання екологічної кризи;

- припинення «демографічного вибуху» у країнах, що розвиваються, і демографічної кризи в розвинутих країнах через більш раціональне регулювання народжуваності;

- своєчасне передбачення і запобігання негативних наслідків НТР;

- стримування міжнародного тероризму й екстремізму, поширення наркоманії, алкоголізму і СНІДу; .

- вирішення поставлених сучасною епохою проблем освіти і соціального забезпечення, культурної спадщини й моральних цінностей та ін.

Розмірковуючи над перспективами людства, слід підкреслити, що мова йде про можливість якогось єдиного демократичного і гуманного світового співтовариства, у якому будуть співіснувати різні форми власності - і суспільна, і приватна, різноманітні форми суспільних відносин. Проте за єдиної умови – це повинно бути суспільство демократії, суспільство, де людина буде центром усіх відносин.

Основні причини виникнення глобальних проблем людства

1. Швидке зростання народонаселення останнім часом, або демографічний вибух. Оскільки демографічний вибух супроводжується нерівномірністю зростання населення у різних країнах та регіонах, то у країнах, де найвищий приріст населення, а продуктивні сили розвинуті слабо, панують масовий голод, злидні. Так, якщо темпи приросту населення в країнах, що розвиваються, у ХХ ст. на 1,5 % перевищували темпи у промислово розвинутих країнах. Це стало однією з причин того, що в Азії, Африці та Латинській Америці майже 1 млрд осіб живуть в умовах абсолютної злиденності, приблизно 260 млн дітей хронічно недоїдають, від голоду і постійного недоїдання щорічно помирає понад 40 млн осіб. Демографічний вибух поглиблює продовольчу, екологічну, сировинну, енергетичну проблеми.

2. Низький рівень впровадження ресурсо- та енергозберігаючих, екологічно чистих технологій. Внаслідок цього із загального обсягу природної речовини, що залучається у процес виробництва, форму кінцевого продукту набуває лише 1,5 %, з надр планети щорічно добувають майже 100 млрд тонн руди, корисних копалин і будівельних матеріалів (по 25 тонн на кожного жителя).

Застосування недосконалих технологій, зокрема спалювання нафти, вугілля і природного газу, призвело до того, що вміст вуглекислого газу в повітрі щорічно зростає на 0,5%, а за останні 150 років він зріс на 25%, причому на 12% — за останні 30 років. Найбільшої шкоди завдають теплові електростанції, які працюють на вугіллі. Вони становлять 75 % усіх ТЕЦ і на їх частку припадає третина всіх викидів CO₂. У пило-газових викидах міститься понад 1400 шкідливих для людини речовин. Вміст двоокису вуглецю в

атмосфері зростає, тому температура земної поверхні за останні сто років зросла на 0,6%. Унаслідок цього підвищився рівень світового океану на 10 %, а швидкість наступу океану на сушу постійно прискорюється і становить 1,1 см за 10 років.

3. Швидка урбанізація населення: зростання гігантських мегаполісів, що супроводжується скороченням сільськогосподарських угідь, лісів, бурхливою автомобілізацією. На 0,3% території планети сконцентровано 40 % всього населення, нині існують десятки міст, кількість мешканців яких перевищує 10 млн осіб. У майбутньому чисельність цих міст і їхніх мешканців зростатиме.

4. Варварське ставлення людини до природи, що найбільше виявляється в хижацькому вирубуванні лісів, знищенні природних річок, створенні штучних водоймищ, забрудненні шкідливими речовинами прісної води. Щороку у світі знищується 15 млн га лісів, тобто за хвилину 20 га; на одне посаджене дерево припадає 10 вирубаних; кожну секунду вирубуються ліси площею з футбольне поле. Тропічні ліси вирубуються зі швидкістю 5,5 га за хвилину. На заході Африки площа лісів скорочується на 5% у рік. Інтенсивно вирубуються ліси в Росії, Україні та в деяких інших країнах колишнього СРСР. В Україні за період 1955—1995 рр. понад обґрунтовану норму вирубано приблизно 20 млн м³ лісу. Лише у 2002 р. несанкціоновано вирубано 36 тис. м³ лісу у Карпатському регіоні.

Варварське, непередбачене ставлення людини до природи виявляється також у надмірному використанні шкідливих мінеральних добрив, зокрема пестицидів. В Україні за період 1975-1995 рр. вміст гумусу в ґрунті зменшився з 3,5 до 3,1 %, а площі кислих ґрунтів зросли на 1,8 млн га (на 25 %), засолені – на 0,6 млн га (на 24 %). На початку ХХІ ст. щорічно зазнають ерозії до 80 тис. га сільськогосподарських угідь. У країнах, що розвиваються, щорічно отруюються пестицидами приблизно 400 тис. осіб. Надмірна загазованість, отруєння хімікатами тощо призвело до того, що в кістках сучасної людини вміст свинцю у 50 разів вищий, ніж у наших давніх предків. Збільшується отруєння ртуттю, кадмієм, що є причиною катастрофічно швидкого зростання кількості серцево-судинних та онкологічних захворювань.

Однією з соціальних причин загострення глобальних проблем є непередбачена регіональна політика держав, відсутність економічного суверенітету республік, національної власності на свої природні ресурси, засоби виробництва тощо. Наприклад, в Україні власність держави (формально українського народу) на засоби виробництва становила лише 5 %, не існувало власності на природні ресурси.

2. Соціально-політичні конфлікти

Нині людство досягло такого рівня науково-технічного розвитку, що може вирішувати глобальні проблеми між державами, між людиною і природою, не допускаючи щоб вони переростали у конфліктні ситуації і становили загрозу для існування цивілізації.

В наш час, для вирішення ключових проблем безпеки життєдіяльності сучасного міжнародного життя необхідно мати нове політичне мислення. Політика нині не може бути сумісною з силою, вона повинна стати сферою вирішення глобальних питань шляхом колективної комунікації. Які б суперечності не розділяли Схід і Захід, Північ та Південь держави і народи Світу, на перший план повинні поставити єдине питання вирішення загально-людських інтересів. Розбіжності та конфлікти сучасного світу необхідно вирішувати не воєнною силою, а тільки політичним шляхом.

Соціально – політичні конфлікти - це гостра форма вирішення будь-якого протиріччя між державами, або в самій державі шляхом застосування сучасних засобів ураження.

Вирішення будь-якого протиріччя глобального, регіонального, міжнаціонального, релігійного характеру з позиції сили супроводжується насильством. Будь-яке насильство, з точки зору безпеки життєдіяльності, може поєднувати небезпечні та шкідливі чинники, що властиві майже всім стихійним явищам або надзвичайним ситуаціям техногенного походження.

Суспільно – політичні конфлікти проявляються в різноманітних формах.

Натовп – це контактна зовнішньо неорганізована спільнота людей, що відрізняється між собою високим ступенем конформізму її індивідів, що діють дуже емоційно і навіть агресивно.

Натовп формується на великій площі, де люди перебувають в досить щільно безпосередній близькості один від одного. Така близькість людей дає змогу підтримувати між собою зоровий та слуховий контакт, постійно отримувати інформацію, або самому висловлюватись стосовно події, що зібрала натовп.

За характером поведінки людини можна виділити декілька різновидів натовпу: випадковий, експресивний, конвенційний та діючий.

Випадковий натовп – це група людей, чия увагу привернула якась подія на вулиці, наприклад, ДТП (дорожньо – транспортна пригода).

Експресивний натовп – це група людей згуртованих прагненням висловити свої почуття радості, горя, протесту або солідарності (мітинг, весілля, похорон і ін.)

Конвенційний натовп (від лат. Conventio – договір, угода) – це група людей, що зібралася для масових розваг (концертний зал, стадіон і ін.)

Діючий натовп поділяється на: агресивний, панічний, корисливий та повстанський. Приклад агресивного натовпу самосуд розгніваних людей, що спіймали злочинця на місці скоєння злочину; панічного – масова втеча людей від несподіваної загрози, стихійного лиха або катастрофи. Корисливий натовп завжди спрямований на заволодіння будь-якими цінностями чи благами (пограбування магазину при конфліктних ситуаціях або інша сутичка). Повстанським називають натовп, діяння якого зумовлені обуренням людей проти влади, сваволі, утисків. Такий натовп здатний виступити проти організованих збройних сил.

Формування натовпу відбувається в декілька етапів. Обов'язковою умовою є отримання інформації про певні події чи явища. Отримана інформація збуджує людей, викликає певні емоції і є першим етапом формування натовпу.

Другим етапом формування натовпу є кругове ходіння людей, внаслідок чого почуття ще більш загострюються і виникає стан готовності до нового реагування на отриману інформацію.

Процес кругового ходіння людей є підготовкою до третього етапу формування діючого натовпу.

Формування діючого натовпу починається після появи особи, що привернула загальну увагу людей. Якщо початково-загальним об'єктом інтересу була подія, що зібрала людей, то на цьому етапі об'єктом уваги стає створений образ (оратор, промовець, лідер).

На думку З.Фрейда натовп, як історичний феномен, завжди формувався з появою ватажка. Ватажок має над натовпом необмежену владу, секрет якої полягає в тому, що оточуючі безмежно йому довіряють, бачать в ньому такі риси, якими хотіли б володіти самі (стійкість, мужність, волю).

Якщо людина потрапила в умови натовпу випадково, необхідно запобігти можливі трагічні наслідки, пам'ятаючи такі правила поведінки:

- не привертати до себе уваги, не висловлювати свою думку стосовно того, що відбувається, не фотографувати, триматися подалі від центру та інших місць де можна отримати травму;
- триматися подалі від агресивно настроєного натовпу, трибун, сміттєвих контейнерів, де можуть бути вибухові пристрої;
- при безпорядках та паніці намагатися втриматися на ногах, щоб не впасти, застібнути одяг на всі гудзики, скинути галстук, шарф, щоб уникнути удушення. Людині, що впала на землю належить згорнутися клубочком на боці, захистивши голову руками;
- якщо натовп побіг і потягнув людину, треба йти в тому ж напрямку, глибоко вдихнути, зігнути руки в ліктях і спрямувати їх в сторони, щоб захистити грудну клітку від стискування, а при появі будь-якої можливості відійти в сторону;
- якщо затримає міліція не тікати, не опиратися, не доводити випадкову присутність, а всім своїм виглядом виражати байдужість та нейтралітет до даної події.

3. Види тероризму

Терор (лат. „terror”- страх, жах) – означає „лякати”, „залякувати”. Саме ця обставина і визначає терор як особливу форму політичного насильства, що характеризується жорстокістю, цілеспрямованістю та удаваною ефективністю.

Ці особливості визначили широке використання терору протягом людської історії як засобу політичної боротьби в інтересах держави, організацій і окремих груп суспільства. Терор був розповсюдженим інструментом боротьби

революції і контрреволюції в період глибоких соціальних потрясінь суспільства.

Центральним елементом терору є захоплення заручників, викрадення політичних діячів, їхнє вбивство, вимагання грошей, спеціальних матеріалів, транспортних засобів, зброї, звільнення ув'язнених, поширення загального провокування репресій з боку держави. Терор у відношенні національної, етнічної, расової або релігійної групи, здійснюваний з метою її повного чи часткового знищення, розглядається світовим співтовариством як акт геноциду.

Часто терористами стають ті хто не згоден з державним устроєм і тоді вони ставлять під загрозу життя багатьох людей – заручників. Розрізняють акт тероризму – злочин проти суспільної безпеки та суспільного порядку і терористичний акт, як посягання на життя.

В останній час окремо розглядають інформаційний тероризм, як форму фізичного та психічного насилля в інформаційному середовищі.

Психічне насилля – нав'язування ідей, поглядів, думок, які руйнують моральні основи особи, суспільних груп, всього суспільства. Основа інформаційного тероризму – інформаційний вплив, який складається з інформаційної боротьби, війни, інформаційної атаки, агресії. Результат дії – маніпулювання свідомістю людини, або навіть великої групи людей. При проведенні інформаційного тероризму використовують інформаційну зброю, яка є сукупністю радіотехнічних, телевізійних, комп'ютерних об'єктів та різних апаратно – програмних засобів.

Політичний радикалізм та диверсійно-терористичні методи ведення війни створили передумови виникнення сучасного тероризму. Від цього моменту будь-яка політична сила за сприятливої ситуації і великого бажання могла протистояти насильству з боку таких репресивних державних структур, як армія і поліція.

Тероризм з'являється, коли суспільство переживає глибоку кризу, у першу чергу - кризу ідеології і державно – правової системи. У такому суспільстві з'являються різноманітні опозиційні групи – політичні, соціальні, національні, релігійні – для яких стає сумнівною законність існуючої влади і всієї її системи керування. Якщо такі групи приходять до висновку, що не можуть домогтися своїх цілей законним шляхом, вони можуть спробувати досягти бажаного через насильство, тобто тероризм. При цьому моральним виправданням вбивств опозиція буде, зрозуміло, вважати важливість і чистоту своїх цілей.

Участь в терорі потребує для терориста внутрішнього самооправдування, хоча б спочатку. Завдання – утягнути велику масу людей, для яких або цілі терору настільки високі, що виправдовують будь-які засоби, або настільки нерозбірливі в засобах, що готові реалізувати будь-яку мерзотність.

Через «підняті мотиви» звичайно втягують молодь, що у силу розумової і моральної нестиглості, легко «клює» на радикальні національні, соціальні або релігійні ідеї. Утягують її частіше усього через тоталітарні (тобто цілком

переважну волю людей і підпорядковуючи їх тільки волі «вчителя»), релігійні або ідеологічні секти типу «Аум Синтриці» або «Червоних бригад».

Тривале перебування членів терористичних груп у конспіративній обстановці при інтенсивному терористичному тренуванні, що включає і спеціальні (головні до зомбування) технології психологічного опрацювання, призводить до появи специфічного середовища, що за аналогією з карним середовищем, можна назвати тероросферою з особливим типом свідомості людей, що складають це середовище. Це по-перше, примітивне, чорно-біле, але релігійно-фанатичне світосприйняття, яке практично ніколи не має кінцевої цілі. По-друге – відчуття своєї переваги над «простими смертними», що відміння або зменшує перебірливість у засобах терору. По-третє – мала чутливість у відношенні своїх і чужих страждань, при високій готовності вбивати і вмирати, і високій терористичній тренуваності.

Що робити якщо вас взяли в заручники:

- Якщо вас взяли в заручники, постарайтеся не виявляти „героїзму”.
- Не суперечте терористам.
- Не скаржтеся і не плачте – це дратує терористів.
- Якщо ви потрапили під постріли, негайно падайте на підлогу.
- Виконуйте накази і не суперечте .
- Якщо вас відпустили терористи, виходьте не кваплячись, але не баріться.
- Уникайте дивитися викрадачам прямо в очі.
- Не робіть різких і загрозливих рухів.
- Говоріть спокійним голосом, уникайте зухвалого, ворожого тону.
- Розташуйтеся подалі від вікон і від самих викрадачів.
- Намагайтеся запам’ятати якнайбільше про викрадачів.
- Уникайте політичних дискусій.
- Звертатися до злочинців можна лише з проханням – випити води, прийняти таблетку.
- Повідомляйте своїм викрадачам про проблеми зі здоров’ям.
- Намагайтеся дотримувати вимоги особистої гігієни, робіть доступні в даних умовах фізичні вправи.
- Відволікайте себе та оточуючих від поганих думок.
- Якщо є можливість, читайте усе, що виявляється під рукою.
- Намагайтеся відноситися до всього, що відбувається ніби з боку, не приймаючи ситуацію близько до серця, сподівайтеся на позитивний результат.

На відміну від простих кримінальників, тероросфера неодмінно бере собі за ціль розуміння і захист якихось ідеалів або інтересів і мовби бере на себе зобов’язання втілити їх у життя. Для формування і заяви суспільству цих ідеалів у кожній терористичній організації є група «інтелектуалів-теоретиків» - первинний ідеологічний центр, навколо якого й організуються бойові терористичні формування.

Протягом останніх років ускладнилась соціально-економічна та кримінальна ситуація, що призвело до різкого зростання антисоціальних злочинів, навмисних вбивств, самогубств та самоушкоджень. Значно зросла кількість людей, що закінчують життя самогубством. Головна причина суїциду – низький соціальний захист населення, особливо одиноких людей похилого віку, багатодітних родин. Тому нині в деяких областях України створюються кабінети соціально-психологічної допомоги населенню, однак, їх кількість має бути значно більшою, а робота результативнішою.